

Rumlaşan Selçuklular Sahte Ricatı Unuttu: Kösedağ Savaşı (3 Temmuz 1243)

*Mazlum Şahin Demir**

ORCID / 0000-0003-3970-6310

Türkiye Selçuklularının bu savaşı kaybetmesinde Derbend'de sahte ricata maruz kalmaları etkili oldu. Tarih boyunca bu taktiği en iyi şekilde kullanan Türkler, bu savaşta sahte ricata karşı koyamadılar.

Bu makalemizde Türklerde savaş sanatı ön plana konularak Kösedağ Savaşı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Kösedağ, Türkiye Selçukluları, Sahte Ricat

Öz

Selçuklu tarihi açısından önemli bir yeri olan Kösedağ Savaşı (3 Temmuz 1243), Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasında vuku buldu. Bu savaş Türkiye Selçuklularını yıkılış sürecine sokarken Moğollar açısından ise Anadolu'nun tek hâkimi olma bakımından önem arz eder. Savaştan sonra Anadolu, Moğol tahribatına açık hale geldi.

* Lisans Öğrencisi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Van/Türkiye,
yazantarih@gmail.com

The Seljuks Who Are Greeks Have Forgotten The Crescent Tactic: Kösedağ War (July 3, 1243)

Mazlum Şahin Demir*

ORCID / 0000-0003-3970-6310

Abstract

The Kösedağ War (July 3, 1243), which has an important place in terms of Seljuks history, has become a witness between the Anatolian Seljuks and the Mongols. This war is important for putting the Anatolian Seljuks in the process of demolition and for the Mongols to be the sole

authority of Anatolia. After the war Anatolia became vulnerable to Mongolian destruction.

The Anatolian Seljuks lost this war in Derbend by being subjected to false rituals. Turks who used this tactic in the best way throughout history have not been able to resist this tactic in this war.

In this article, the Battle of Kösedağ will be discussed by putting the art of war into the foreground in Turks.

Keywords: *The Mongols, Kösedağ War, Anatolian Seljuks, Crescent Tactic*

* Master,yazantarih@gmail.com

Giriş

Savaş insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Politik gruplar arasında belirli bir sürede ve yoğunlukta devam eden savaş¹, insanın yaratılışından beri var olmuştur.² Nitekim ilk kanın Habil-Kayin (Kabil) olayında dökülmesinin ardından³ bu zihniyet günümüze kadar geldi. Krallar, hanedanlar, uluslar, bloklar, paktlar, devletler birbirleriyle amansızca çatıştılar. Bundan dolayı insanlığın savaşı geçiren günü olmadı.⁴ Bu savaş zihniyeti dönemin koşullarına göre birçok stratejik yapıya büründü. Nitekim savaş, ayakta kalmanın, yönetmenin ve

otoritenin en önemli aracıdır.⁵ Aynı zamanda savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır.⁶ Bu düşünceden yola çıkarak şöyle diyebiliriz; devletlerin içgüdüsel politik yaklaşımları savaşları doğurur. Bu doğrultuda nice masum insanların ölümünü genelde devletlerin politikalarına borçluyuz. İşte bu yüzden savaş amaç değil, araç olmalıdır.

Savaş şiddet içeren bir durumdur. Savaşta kuvvet kullanılması esastır.⁷ Bu kuvvet kullanımları tarafların çatışmasına neden olur. Fakat bunun dışında bütün askerî ya da silahlı çatışma eylemlerinin savaş kabul edilmeyeceğini belirtmek gerekir. Silahlı kuvvetlerin fiili olarak çatıştıkları ortamın adı muharebedir. Bu nedenle, kuvvet kullanma halinin geniş bir kavramını silahlı mücadele olarak algılamak daha doğru bir yaklaşım olur.⁸

Savaşın nedeni ne olursa olsun temel güdüsü düşmanca niyet ve

¹Ali Bilgin Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", Avrasya Terim Dergisi, I, 2013, s. 116.

²Erkan Göksu, "Kutadgu Bilig'e Göre Türk Savaş Sanatı", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, II-IX, 2009, s. 266.

³Yaratılış 4:8, Yeni Yaşam Açıklamalı Kutsal Kitap, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2009, s. 34.

⁴ Bülent Daver, "Savaş ve Barış Üzerine", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, III-X, 1992, s. 181.

⁵ E. Göksu, "Kutadgu Bilig'e Göre Türk Savaş Sanatı", s. 267.

⁶Muharrem Hilmi Özev-Erdinç Karayazlık, "Sun Tzu'dan Clausewitz'e Savaş Anlayışında Değişim", Stratejik Araştırmalar Dergisi, XIV, 2009, s. 115.

⁷A. B. Varlık, 117.

⁸A. B. Varlık, 117.

davranıştır. Savaşın nihai hedefi, hasmın savaşıma azim ve iradesinin kırılmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için savaşın subjektif ögesini oluşturan silahlı çatışmanın gerçekleşmesi gerekmektedir.⁹ Savaş ilanı, bir devletin savaş sebebi sayacağı bir eylemin gerçekleşmesiyle olabileceği gibi, açıkça ultimatome verilmesi suretiyle de gerçekleştirilebilir.

Savaş sanatına baktığımızda; bu sanat, savaştan çok zaferden, hatta her hangi bir çatışmaya girmeksizin zafere ulaşmanın yollarından söz etmekte, eğer çatışmaya girmek zorunda kalırsa nasıl mücadele edilmesi gerektiğini anlatmaktadır. Buna göre usta savaşçı çatışma psikolojisini ve mekanizmalarını o denli iyi bilir ki, düşmanın her hareketini derhal algılayıp her olasılığa uygun en doğal manevrayı en az güç kullanımı ile uygular. Savaşta başarının anahtarı olan sürat ve koordinasyon yalnızca stratejik hazırlığa değil, liderliğin en büyük

dayanağı olan psikolojik dayanışmaya da bağlıdır.¹⁰

Ortaçağ savaş sanatına göre adil savaş doktrinini temelli yapıya büründürür. Bu temel yapı ise Platon ve Cicero menşelidir. Doktrine göre; savaşa başvurmadan önce anlaşmazlığın çözümüne dair bütün barışçıl yolların tüketilmiş olması, savaş açmak için ahlaki açıdan haklı sebeplerin varlığı, güce başvurmanın kötülükten çok iyilik getirerek, sorunu adil bir çözüme kavuşturacağını öngörülmesi gereklidir.¹¹ Bu düşünce yapısı bazen dikkate alınırken bazen ise göz ardı edilir.

Ortaçağ Türk savaş sanatına göre, bilgisiz ve kötülere, anlaşmak istemeyen, adaletsizlik yapan düşmanlara karşı başvurulacak son çare, savaştır. Genel hatları ile ihtiyatlılık, cesaret, cömertlik ve alçak gönüllülük, siyaset ve hile, ordunun tertip ve tanzimi, konak ve karargâh yerinin tespiti, istihbarat ve haber alma, strateji

⁹A. B. Varlık, 118.

¹⁰M. H. Özev-E. Karayazlık, s. 120.

¹¹Segâh Tekin-Esra Banu Sipahi, "Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Ortaçağ Avrupasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme", Tarih Okulu Dergisi, XVII, 2014, s. 204.

ve taktik, savaş sırasında ve sonrasında yapılması gerekenler ve yaralı, ölü ve gazilere muamele gibi konular savaş sanatı konularındandır.¹² Bunların bazıları, mahiyet itibariyle evrensel nitelikler taşımakla beraber, söz konusu hususların Türk düşüncesindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu bakımdan Türk savaş sanatı, savaşçı bir millet olan Türklerin kaçınılmaz velinimetidir.

Türk savaş sanatının önemli bir noktası ise kurt kapanı, turan taktiği, kıskaç muharebesidir. Bu taktik, kurtlardan taklit edilerek alınmıştır. Kurtların aç kaldıklarında, özellikle kış aylarında uyguladıkları bir avlanma taktikleri vardır. Buna göre kurt sürüsü iki kümeye ayrılır. Birinci küme fedai kümesidir; ikinci küme ise pusu kümesidir. Fedai kümesi köpeklerin bulunduğu yerleşim yerine girer ve köpeklere saldırır. Biraz mücadele verdikten sonra fedai kümesi, yenilmiş gibi davranıp kaçmaya başlar; köpekler de kurtların ardından onları kovalamaya başlarlar. Ama

köpekleri bir sürpriz bekler. Çünkü asıl kalabalık topluluk olan pusu kümesi, onları yerleşim yerinin dışındadır. Pusu kümesi hilal biçiminde dizilmiş ve iyice gizlenmiştir. Fedai kurtlar, köpekleri kurnazca bu hilalin ortasına çekerler. Köpekler hilalin içine tümüyle girince, pusu kümesi, hilali uçlarından kapatır ve köpekler bir çember içine alınmış olur. Artık köpeklerin kurtuluş umudu yoktur; zafer kurtlarıdır ve karınlarını doyurmak için avlarını parçalarlar.

1. Tarihin Seyrinde Sahte Ricatın Varlığı ve Ulusların Cihan Hâkimiyeti Düşüncesi

“Devletler, büyük ve pahalı konvansiyonel askeri birlikler yerine küçük ve hem ekonomik hem de politik açıdan az maliyetli çözümlerle istedikleri sonuçları alabiliyorsa, savaş bir başka formda yeniden doğar ve bildiğim paradigmalardan kökünden değişir.”

Qiao Liang ve Wang Xiangsui

Büyük çoğunlukla okçu süvarilerden kurulu olan Türk savaş birlikleri, at sayesinde sağlanan sürat vasıtasıyla, ağır hareketli ve sıkı saflar halinde kütle muharebesi yapan yabancı

¹²E. Göksu, “Kutadgu Bilig’e Göre Türk Savaş Sanatı”, s. 278.

ordular karşısında üstünlük sağlıyorlardı. Kendi taktiklerini uygulamak için ordularını daima hücum esasına göre düzenleyen ve eğiten Türklerin savaşta en belirgin özellikleri düşman cephesinde şaşkınlık yaratan baskın şeklindeki hücumlarıdır.

Türk orduları, savaşlar sırasında taktiklerini iki aşamada gerçekleştirirler: Sahte ricat (geri çekilme, kaçma) ve pusu. Yani, kaçıyor gibi geri çekilerek, düşmanı çembere almak üzere, pusu kurulan bölgeye kadar çekmek. Bu savaş usulüne, Türk yurdunun eski adından dolayı “Turan Taktiği” denilir.¹³

Bu taktiğin tarihteki ilk örneklerinden biri Büyük Hun Hakanı Mete zamanına denk gelir. Mete'nin Çin imparatorunu ve ordusunun bir kısmını çembere alması bilinmektedir. Bundan dolayı Türk tarihindeki pek çok zafer bu taktiğin başarıyla uygulanmasıyla elde edildi. 1071 Malazgirt, 1396 Niğbolu, 1526

Mohaç muharebesinde aynı taktik uygulandı.¹⁴

Tarihte, sahte geri çekilme ve pusuya dayalı Turan taktiğini uygulamak isteyenler oldu. Nitekim Kyros ve Büyük İskender turan taktiğini kullandılar.¹⁵ Bunlardan biri de Roma imparatoru Sezar idi. Onun zamanında çoğu yabancı, ilk bozkırlı süvari birliğinin kurulduğu görünür. Pompeiusa karşı, Teselyada ki Parpulas savaşında bu askeri taktiği denediği bilinmektedir.¹⁶

Sahte ricatta, savaşılacak yerin arazi yapısı bu taktiğin uygulanmasında birinci derecede etkilidir. İki tarafı uygun yükseltideki tepelerle sarılı bir ovada genellikle savaş kabul edilir. Düşmanın karşısında merkez, sağ ve sol kuvvetleri olarak yer alan Türk kuvvetlerinin, merkez ve merkeze yakın kanatları düşmanın saldırısı karşısında, sanki bozulmuş da geri çekiliyormuş hissi verilerek

¹³İbrahim Onay, “İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, VIII-XLI, 2015, s. 521.

¹⁴İ. Onay, “İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri”, s. 521.

¹⁵ İbrahim Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, s. 289.

¹⁶İ. Kafesoğlu, s. 150.

çekilmeye başlanır. Bu arada, sağ ve sol kanatlardaki askeri birlikler yavaş yavaş ilerleyerek savaş alanının iki yanında yer alan tepeciklerin gerisine sarkar ve buralarda pusular kurulur. Geri çekilmekte olan Türk birlikleri düşman kuvvetlerinin gerektiği kadar üzerlerine geldiği kanaatine vardığında aniden geri dönerler ve şiddetli bir savaşa tutuşurlar. Bu arada savaş alanının iki tarafındaki tepecikler ardında pusu kuran askerler de düşmanı yanlardan ve arkadan çembere alırlar. Panik halindeki düşman kuvvetleri için artık yapılacak tek şey, ya ölmek ya da teslim olmaktır.

1.1 Moğolların Cihan Hâkimiyeti Düşüncesi

Siz adamlarımı, tüccarlarımı öldürür, mallarımı onların elinden alırsınız değil mi? O halde karşı koymaya güç yetiremeyeceğiniz kalabalık bir orduyla üzerinize geliyorum, hazır olunuz!

İbnü'l-Esîr

Başları büyük, burunları ezik, derileri beyaz, saçları siyah, gözleri çekik, boyları, kol ve bacakları küçük ve sağlam, sakalları çok az ve çenelerinde,

sesleri ince keskin olarak tasvir edilir Moğollar.¹⁷ XIII. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya'nın ücra bir köşesinde yaşarlar. Batı ve doğunun kültür dünyasında adı sanı bilinmeyen küçük bir göçebe topluluğu iken birdenbire tarih sahnesine çıkmışlardır. Yüzyıllarca dünyanın çeşitli bölgelerine hâkim olan kuvvetli imparatorlukları silip doğu ve batının muazzam kültür sahalarını işgal ederek, büyük bir imparatorluk kurmaya muvaffak olmuşlardır. Asya bozkırlarının atlı müdavimleri olan Moğollar, Türklerin kadim komşusu olmaları dışında işgal ettikleri bölgeler genel itibariyle Türkler ile meskûn idi. Bu sebeple Türk tarihi, Moğol tarihi ile iç içe gelişme gösterir.¹⁸

XIII. yüzyıl başlarından itibaren giriştikleri büyük ilerleşim neticesinde, bütün haşmetiyle tarih sahnesine çıkan Moğolların bu hareketi, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük imparatorluklarından birinin

¹⁷Osman Turan, Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 55.

¹⁸Anonim, Moğolların Gizli Tarihçesi, Çev: Mehmet Levent Kaya, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011, s. 7.

teşekkülü ile sonuçlandı. 1206 yılındaki Büyük Kurultay'da Cengiz Kağan'ın devletinin teşkilatlandırmasını tamamlamasının ardından Moğollar, Türkistan ve Çin sahası başta olmak üzere Asya'nın hatta Doğu Avrupa'nın önemli bir kısmını ele geçirdikten sonra buralarda siyasî hâkimiyetlerini sağlamlaştırarak tarih sahnesinde önemli bir rol üstlendiler.¹⁹

Cengiz Kağan Moğol siyasî birliğini sağlamasından sonra Moğollar bölgede tek hâkim devlet konumuna geldi. Özellikle 1218 yılında Karahitayların topraklarının ele geçirilmesi onlar için dönüm noktasını teşkil eder. Nitekim Karahitay topraklarının Moğol egemenliğe girmesi, Harezmsahlar ile sınır komşuluğunu sağladı. Bunun dışında Cengiz Kağan'ın yaptığı idarî, içtimaî ve askerî düzenlemelerle kendisine nisbetle Cengizîler diye de anılan Moğolları tarihlerinde ilk defa düzenli bir teşkilata kavuşturdu ve onları yeniden yapılandırdı.²⁰

¹⁹Anonim, Moğolların Gizli Tarihçesi, s. 7.

²⁰Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", DİA, XXX, 2005, s. 225.

Cihan hâkimiyeti düşüncesine sahip olan Moğollar bu amaç uğrunda engelleri birer birer aşip faaliyetlerine hız kazandırdılar. Özellikle Otrar'da Moğol kervanının kılıçtan geçirilmesi²¹ ve Moğollar tarafından gönderilen elçilerin Harezmliler tarafından öldürülmesi Moğolların amacına bir bakıma hizmet etti.²² Çünkü bu olaylardan sonra Cengiz Kağan Harezmsahlar üzerine sefere çıkarak²³ Buhârâ ve Semerkand gibi dönemin önemli iki şehri Moğollar'ın eline geçmesi sağlandı.²⁴ Harezmsahlar tahtına sağlandı. Celâleddin'in geçmesiyle birlikte başarılı savunmalar yapıldı. Fakat onun hüküm sürdüğü son yıllarda Moğollar bu savunmayı aşip son önemli savunma kalesi olan İsfahan'ı alıp İran coğrafyasında da hüküm sürmeye başladılar.²⁵

Cengiz Kağan'ın ölümünden sonra faaliyetlerine devam eden

²¹ Mustafa Alican, Tarihî Kara Yazısı Moğollar, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 60.

²²Bertold Spuler, İran Moğolları, Çev: Cemal Köprülü, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 32.

²³Mehmet Emin Şen, "Bilim Tarihçisi Sübki'ye Göre Cengiz Han", Akademik Bakış Dergisi, VI-XI, 2012, s. 251.

²⁴Anonim, Moğolların Gizli Tarihçesi, s. 229.

²⁵O. G. Özgüdenli, s. 226.

Moğollar, Ögeday'ın tahta oturmasından sonra da batıya seferler yaptılar. Özellikle Çin seferlerinden sonra batı komutanlığına getirilen Curmagun Noyan, İran ve Azerbaycan'daki Moğol hâkimiyetini güçlendirirken, bunun dışında Ögeday'ın oğulları başta olmak üzere ve birçok şehzadenin katıldığı Cuci'nin oğlu Batu kumandasındaki ordu, Doğu ve Orta Avrupa'yı işgal etti (1237-1241).

XIII. yüzyıla gelindiğinde Moğollar artık tek bir merkezden yönetilemeyecek kadar büyümüşlerdi. Bundan dolayı devlet taksimi kardeşler arasında yapılarak Hülagû "ilhan" olarak İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadolu'ya tayin edildi.²⁶ Hülagû'nun Horasan'a girmesiyle Yakındoğu'da Moğol hâkimiyetinin yeni bir devri başladı.

Kösedağ Savaşı öncesi Moğolların politikalarına baktığımızda, onların Türkler gibi cihan hâkimiyeti düşüncesine sahip olduğunu görebiliriz. Nitekim tarihin gelmiş geçmiş en

büyük komutanlarından olan Cengiz Kağan'dan sonra Moğolların bu düşüncesi son bulmamış, aksine artarak devam etmiştir.

1.2 Selçukluların Cihan Hâkimiyeti Düşüncesi

Türkler, tarih öncesinden beri Türk cihan hâkimiyeti düşüncesine sahiptirler. Bu düşünce, tarihi akideler içerisinde Hunların ünlü hanı Mete ile başlar. Daha sonra bu akide Göktürkler ile zirveye ulaşır. Tarihte ilk Türk isminin kullanıldığı Göktürk Devleti'nin dağılmasından sonra boylar şeklinde kabileci bir oluşumdan Oğuzlara giden bir süreç, tarihin akışı içerisinde kendini gösterir. Türk cihan hâkimiyetinin yeniden oluşum içerisine girme süreci bundan sonra başlayacaktır. Nitekim Selçukluların siyasî birliğini tamamlayıp bir cihan imparatorluğu kurmaları bunun belli bir göstergesidir.

Selçuklular, tarih sahnesine çıkış evrelerinde Türk kökenli bir devlet olmalarından dolayı cihana hükmetme fikrine sahiptirler.

²⁶B. Spuler, s. 59.

Fakat Selçuklular önceki Türk devletlerinden farklı bir hâkimiyet sembolleri vardı: İslâmiyet.²⁷ Bu inancı benimseyen Selçuklular, yaptıkları her seferi İslâmın cihana egemen olması için yaparak dönem içerisinde İslâmın hamiliği görevini üstlendiler.

XI. asırda iç buhranlar ile boğuşan İslâm devletleri Selçuklular ile yeniden vücut bulmuş idi. Özellikle İslâm inancında Hanefî ekolü kabul eden Selçuklu Türkleri bu dönem içerisinde İslâmda ayrık şekilde faaliyet yürüten Şîî-Sünnî tartışmasını sonlandırıp İslam birliğini oluşturma gayretindeydiler. Bunun neticesinde Şîî devletlerden olan Büveyhîler ve Fatimîler Selçuklu mücadele sahasında bulunuyordu. Bu mücadelelerden galip ayrılan Selçuklu sultanları, Abbasî halifelerinden memnuniyet belirtisi olarak es-Sultanü'l-Muazzam lakaplarını alıyorlardı. Nitekim bu asırda İslâm âleminin gözdesi konumunda olan Selçuklu Devleti, kurtarıcı olarak

görülüyor, dönem siyasetinin akışını değiştiriyordu.

Aynı asırda Anadolu'ya egemen bir imparatorluk olan Bizans, Selçukluların akın akın Anadolu'ya gelmelerini göz ardı etti.²⁸ Bunu fırsat bilen Selçuklular kendilerine Anadolu'yu mesken olarak gördüler. Bunun neticesinde Anadolu, Türk yurdu haline gelecektir.

Bizans İmparatorluğu belli bir süre sonra Türklerin bu akınlarını ciddiye aldı. Fakat özellikle II. Basileios sonrası liyakatlı bir bürokrat yetiştiremeyen Bizanslılar, bu akınlara karşılık veremeyecek duruma geldiler. 1071 Malazgirt Savaşı²⁹ sonrası ise bu akınların durdurulamayacağı anlaşıldı. Bu tarihten sonra Bizans savunma durumuna geçerek Türklerin saldırı konuma gelmelerine sebebiyet verdiler.

Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071) sonrası Alparslan, Türk

²⁷O. Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s. 66-67.

²⁸O. Turan, Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 40-41.

²⁹M. Alican, Kıyametin İlk Günü Malazgirt, Kronik Yayınları, İstanbul 2017, s. 141.

komutanlarına Anadolu'da aldıkları yerlerde devlet kurma yetkisi verdi.³⁰ Bu komutanların kurduğu devletlerden olan Türkiye Selçukluları, Kutalmışoğlu Süleymanşah önderliğinde İznik merkezli kuruldu.

Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarında faaliyet alanı bulan Türkiye Selçukluları, kısa bir süre içerisinde önemli bir konuma geldi. Kuruluşundan yıkılışına kadar sürekli Bizans ile mücadele eden Türkiye Selçukluları, Bizans'ın nefes almasına fırsat vermedi. Bu sebeple Avrupa'dan yardım isteyen Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos, geldikleri günden gittikleri güne kadar kan akıtan haçlıların bu coğrafyaya gelmesine sebep oldular. Haçlıların bu coğrafyada hüküm sürmesinden sonra Anadolu'nun egemeni yeniden Türkiye Selçukluları olacaktır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad devrinde kıyı şeritlerine de hâkim olan Selçuklular,³¹ bu yönden ticari odak konumuna geldiler. Böylece

Türkiye Selçukluları ekonomik açıdan da zirveye oturdu.

Selçukluların bu kadar kısa sürede Anadolu içlerine egemen olmasını genel itibariyle İslâm ile yoğrulan Türk cihan hâkimiyetine bağlayabiliriz. Nitekim Türk gelenek ve göreneklerinden mahrum kalmayan, egemenliğini İslâm ile meşrulaştıran Selçuklar, bu politik adımlarını başka bir vizyon ile nitelendirilmesini öngörmüyoruz.

2. Köseadağ Savaşı'na (3 Temmuz 1243) Doğru

Babaî hareketi Selçuklu devletinin kudret ve satvetini sarsmakla beraber Moğollardan başka hiçbir komşu devlet onun bu bünyevî zâfından faydalanacak bir kuvvette değildi.

Osman Turan

Sultan I. Alâeddin Keykubad, vefatından önce Anadolu'yu bir Türk yurdu haline getirmiş idi. Nitekim Karadeniz, Akdeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu ve İç Anadolu'yu Selçuklu Türkleri kendilerine mesken edindiler. Bu esnada vuku bulan Moğol fırtınası Anadolu'ya da girdi. Bunun farkında olan Sultan Alâeddin, bu fırtınadan etkilenmemek için

³⁰Yusuf Ayönü, Selçuklular ve Bizans, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 57.

³¹O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s. 337.

gerekli hazırlıkları yapmıştı. Bu esnada Moğol elçisi Anadolu'da görüldü.³² Bu elçinin getirdiği tebliği kabul eden Alâeddin, hüküm sürdüğü yıllarda ülkesini Moğol tahribatından kurtarmış idi. Fakat onun vefatından sonra bu vaziyet son bulacaktı.

Sultan Alâeddin'in zehirlenerek vefatı sonrası Selçuklu tahtına II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1246) oturdu.³³ Keyhüsrev, babasının ölümünden önce Kayseri'ye gelen bütün elçileri kabul etti.³⁴ Ögeday Han'ın elçisini babasının hazırladığı şekilde Moğolistan'a gönderdi. Eyyübî emîrleri ile iyi ilişkiler sağlanıp Melik Kamil'e karşı ittifak vücut buldu. Bundan dolayı I. Alâeddin Keykubad'ın hazırladığı orduya gerek kalmadan bu olay bertaraf edildi.

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev tahta oturduktan sonra Selçuklu ülkesi için önemli bir tehlike baş gösterdi. Kendisini Selçuklu şehzadesi olarak kabul ettirmeye

çalışan Saadeddin Köpek, tahtta hak iddia ederek isyan etti. Bu isyan sırasında önemli Selçuklu bürokratları Saadeddin Köpek tarafından öldürüldü.³⁵ Daha sonra bu isyan bastırılarak önemli bir tehlike bertaraf edildi.

Saadeddin Köpek isyanı sonrası Selçuklularda asayişsizlik devam etti. Nitekim ekonomik özellikli bir yapıya sahip olan Babaî isyanı başladı. Bu isyan Selçukluları zor durumda bırakarak, Moğolların Anadolu için iştahını kabartmıştır. Nitekim Babaî Türkmenleri karşısında Selçuklu ordusu duramayacak hale geldi. İsyân gayrimüslim ücretli askerleri tarafından bertaraf edildi. Bu isyanının güçlülükle bertaraf edilmesi ise Moğolları harekete geçirdi, Anadolu'da Moğol fırtınası hissedilmeye başlandı.

Moğolların I. Alâeddin Keykubad'a, Selçuklu devletinin kudretine ve onun anlayışlı siyâsetine gösterdikleri saygı Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında da devam etti. Esasen Moğollar bu sıralarda başka yerlerle uğraşüyor; Kıpçak ilini ve Orta

³²Yavuz Selim Burgu, Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı, Selenge Yayınları, İstanbul 2011, s. 182.

³³B. Spuler, s. 55.

³⁴O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 405.

³⁵M. Alican, Tarihin Kara Yazısı Moğollar, s. 108.

Avrupa'yı fetihle meşgul bulunuyorlardı. Onlar İran'ın istilâsını ikmal ve Gürcistan'ı da yağma edip kendilerine tâbi duruma getirdikten ve Irak'a akınlar yaptıktan sonra Türkiye hudutları üzerinde dolaşıyorlardı. Tarihî yollar Selçuklular gibi Moğolları da Anadolu'ya çeviriyordu.³⁶

1242 yılı sonbaharında Baycu Noyan'ın kumandası altında Moğol ordusu Azerbaycan'dan harekete geçip Erzurum üzerine yürüdü ve şehri kuşattı. Erzurum Sübaşısı Sinaneddin Yakut, sultandan yardım istedi. Fakat destek kuvvetleri henüz Erzincan'da iken Moğollar şehri ele geçirdiler.³⁷ Şehri işgal eden Baycu, taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmadı.³⁸ Şehrin Sübaşısı, eşi, çocukları ve Moğolların kendilerinden yarar ummadığı herkes kılıçtan geçirildi. Daha sonra surları yıkıp

kışlık karargâhları olan Mugan'a geri döndüler.

Moğolların Erzurum'da büyük bir katliama sebep olup şehri yerle bir ederek geri çekilmeleri sonrası, II. Gıyâseddin'in huzurunda toplanan devlet erkanı durum değerlendirmesi yaptı. Moğol meselesi masaya yatırılarak en ince ayrıntısına kadar tartışıldı. Moğolların, Selçukluların zaafından yararlanıp tekrar saldırıya geçmeleri beklendiğinden Selçuklu devlet adamları güçlü bir ittifak kurulması gerektiğine karar verdi. Bundan dolayı bölgede bulunan devlet ve hükümetlere elçiler gönderilip astronomik miktarda servetler teklif edilerek bu ittifak arayışları için ilk adımlar atıldı. Halep meliki başta olmak üzere, Eyyûbî ve Artuklu meliklerinin yanı sıra Kilikya Ermenileri ile de müzakerelerde bulunuldu. Fakat Halep hükümdarı dışında kendileriyle ittifak kurulan meliklerden hiçbiri yapılan anlaşmaya riayet etmedi ve söz verdikleri askeri birlikleri Selçuklu ordusuna göndermedi.

II. Gıyâseddin Keyhüsrev, kış mevsiminde hazırladığı ordusunu Kayseri'de topladı. Ordusuna

³⁶O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 429.

³⁷Tamara Talbot Rice, Anadolu Selçuklu Tarihi, Çev: Tuna Kaan Taştan, Nobel Akademik Yayınları, Ankara 2015, s. 74.

³⁸Mehmet Ersan-Mustafa Alican, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı Türkiye Selçukluları, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 156.

ücretli askerlerinde katılımıyla beraber Sivas'a doğru harekete geçti. Sivas'a vardktan sonra Halep kuvvetleri de orduya intikal etti. Selçuklu ordusu Sivas'ta beklerken Baycu Noyan kumandasındaki Moğol ordusunun hareket ettiği haberi geldi. Akıllı ve tecrübeli devlet adamları ordunun silah ve erzakla dolu olan Sivas'ta kalmasını önerdi. Bundan dolayı birkaç emîrin kumandasında bir miktar asker derbend geçidinin muhafazasını sağlamak için harekete geçti. Sivas'ta kalma fikri bazı tecrübesiz ve genç devlet adamlarının hoşuna gitmemişti. Sultanın kulağını okşayan sözler sarf eden bu devlet adamları II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in orduya hareket emrini vermesine vesile oldu. Bunun neticesinde Selçuklu ordusu Köseadağ'a vardı. Moğollar ise bu sırada buraya yakın olan Akşehir yakınlarındaki ovaya gelmişti.

4. Köseadağ Savaşı (3 Temmuz 1243)

Memleket işleri ve saltanat ahvali sultanın akılsızlığı, gençliği ve nadânlığı, ayak takımı ve rezillerle oturup kalkması sebebi ile bu dereceye

düştü; aşırı eğlencenin uğursuzluğu yüzünden bu hale geldi.

İbn Bibi

Selçuklu ordusu Köseadağ karargâhında iken Velîyüddin Pervâne, Nâsihüddin Farisî, Gürcüoğlu Zahirüddeve ve Nizâmeddin Suhrâb kumandasında bulunan 20.000 süvari Derbend'de Moğollara karşı hücumla geçtiler. Bu Selçuklu kuvvetleri karşısında Moğollar, ananevî göçebe Türk muharebe taktiğine göre, ilk defa sahte ricat yapmıştır. Nitekim öncü kumandanları da Tatarların bozguna uğradığı kanaati ile bu haberi sultana eriştirdiler ve zafer sevincine kapıldılar. Fakat az zaman sonra Baycu Noyan hücum emrini verince Selçuklu öncüleri yerle bir edildi.³⁹ Bunlar arasında kurtulanlardan olan Nasuheddin Farisî uzun süre savaştıktan sonra canını kurtarıp Sultanın huzuruna geldi. Farisî, Sultana pervasızca şunları söyledi: “Böyle bir görüş ve önleme, böyle uğursuz çalışma arkadaşlarıyla nasıl cihangirlikten dem vurur, düşmanın karşısına çıkarırsın?”

³⁹E. Göksu, “Köseadağ Savaşı (1243)”, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi, II, 2009, s. 9.

Ülkeyi, milleti ve devleti yok edip,
Müslümanları ve bütün insanları
acılarına boğdun.”⁴⁰ Bunu dedikten
sonra adamlarıyla birlikte hiç
vakit kaybetmeden Halep’in
yolunu tuttu.

Selçuklu öncü birliklerinin
Moğollar tarafından yerle bir
edilmesi haberi üzerine Sultan II.
Gıyâseddin Keyhüsrev korkuya
kapılarak ordugâhı bırakıp
Tokat’a kaçtı.⁴¹ Sultanın kaçtığını
gören askerler ise dağıldı. Bu
esnada Selçuklu ordugâhına gelen
Moğol orduları birkaç gün oraya
tuzak korkusundan dolayı
giremediler.⁴² Fakat sonra tuzak
olmadığını fark edip büyük
ganimet ele geçirdiler.⁴³

⁴⁰İbn Bibi, El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umuûri'l-Alâ'iyye, Çev: Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014, s. 500.

⁴¹Mehmet Ali Çakmak, “II. Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti”, Selçuklu Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 406.

⁴²Abû'l-Ferec, Abû'l-Ferec Tarihi, II, Çev: Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1987, s. 542.

⁴³Coşkun Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992; Ramazan Şeşen, İslam Medeniyeti Tarihi, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 515.

Sonuç

*İş kuru dudaktan ve yaşlı
gözden geçti. Bu gam okları göğüsten
kanada geçti.*

İbn Bibi

26 Ağustos 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Sultan Alparslan'ın talimatı ile Anadolu'da Ahlatşahlar, Artuklular, Saltuklular, Danişmedliler ve Mengücekliler devletleri kuruldu.⁴⁴ Bu devletlerin ve Selçukluların desteği ile Rum diyarı Türk yurdu haline geldi. Türkleşen Anadolu için XIII. asırda Moğol tehlikesi baş gösterdi. Bu tehlike karşısında Alâeddin Keykubad önlem alırken, II. Gıyâseddin Keyhüsrev ise genç ve tecrübesiz olmasından dolayı önlemleri göz ardı etti. Bunun neticesinde Anadolu Moğol tahribatına açık hale geldi. 1243 yılı yazında Derbend Geçidi'nde Selçuklu öncü kuvvetlerinin bir Türk taktiği olan

⁴⁴Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, Ankara: TTK, 1993, 96; Abdurrahim Tufantoz, Ortaçağ'da Diyarbekir Mervanoğulları/990-1085, Aça Yayınları, Ankara 2005, s. 123.

sahte ricata maruz kaldı. Bu savaşın kaybedilmesinde Türkleşen Anadolu'nun eski sahipleri olan Rumlar ile komşuluk ilişkileri ve gelenek kaynaşması etkilidir. Nitekim Bozkır toplumu olan Türkler Anadolu'nun akıbetine kapılarak özünden gelen sahte ricatı uygulayamayacak duruma gelmiştir. Selçukluların Rum diyarından ne derece etkilendiğini bu savaş bize göstermektedir. Netice itibari ile Rumlaşan Selçuklular bu savaştan sonra bir daha toparlanamadı. Tarihin seyri Selçukluların da bu sahnedeki çekilmesini kabullendi (1308).

Kaynaklar

ABÛ'L-FEREC, 1987,
Abû'l-Ferec Tarihi, II, Çev: Ömer
Rıza Doğrul, TTK, Ankara.

ALİCAN, Mustafa, 2016,
Tarihin Kara Yazısı Moğollar,
Timaş Yayınları, İstanbul.

-----, 2017,
Kıyametin İlk Günü Malazgirt,
Kronik Yayınları, İstanbul.

ALPTEKİN, Coşkun,
1992, "Türkiye Selçukluları",
Doğuştan Günümüze Büyük İslâm
Tarihi, VIII, Çağ Yayınları,
İstanbul, s.209-382.

ANONİM, 2011,
Moğolların Gizli Tarihçesi, Çev:
Mehmet Levent Kaya, Kabalcı
Yayınları, İstanbul.

AYÖNÜ, Yusuf, 2014, Selçuklular ve Bizans, TTK, Ankara.

BURGU, Yavuz Selim, 2011, Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı, Selenge Yayınları, İstanbul.

ÇAKMAK, Mehmet Ali, 2012, "II. Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti", Selçuklu Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, s.395-408.

DAVER, Bülent, 1992, "Savaş ve Barış Üzerine", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, III-X, s.181-186.

ERSAN, Mehmet, Mustafa Alican, 2013, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı Türkiye Selçukluları, Timaş Yayınları, İstanbul.

GÖKSU, Erkan, 2009, "Kutadgu Bilig'e Göre Türk Savaş Sanatı", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, II-IX, s.266-287.

-----, 2009, "Kösedağ Savaşı (1243)", Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi, II, s.1-14.

İBN BİBİ, 2014, El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umuûri'l-Alâ'iyye, Çev: Mürsel Öztürk, TTK: Ankara.

KAFESOĞLU, İbrahim, 1998, Türk Millî Kültürü, Ötüken Neşriyat: İstanbul.

ONAY, İbrahim, 2015, "İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, VIII-XLI, s.516-525.

TURAN, Osman, 2009,
Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi
Tarihi, Ötüken Neşriyat: İstanbul.

-----, 2014,
Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm
Medeniyeti, Ötüken Neşriyat,
İstanbul.

-----, 2014,
Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK,
Ankara.

-----, 1998,
Selçuklular Zamanında Türkiye,
Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

ÖZEV, Muharrem Hilmi,
Erdoğan Karayazlık, 2009, “Sun
Tzu’dan Clausewitz’e Savaş
Anlayışında Değişim”, Stratejik
Araştırmalar Dergisi, XIV, s.112-
126.

ÖZGÜDENLİ, Osman
Gazi, 2005, “Moğollar”, DİA,
XXX, s.225-229.

RİCE, Tamara Talbot,
2015, Anadolu Selçuklu Tarihi,
Çev: Tuna Kaan Taştan, Nobel
Akademik Yayınları, Ankara.

SEVİM, Ali, 1993,
Anadolu’nun Fethi Selçuklular
Dönemi, TTK, Ankara.

SPULER, Bertold, 2011,
İran Moğolları, Çev: Cemal
Köprülü, TTK, Ankara.

ŞEN, Mehmet Emin, 2012,
“Bilim Tarihçisi Sübki’ye Göre
Cengiz Han”, Akademik Bakış
Dergisi, VI-XI, s.237-265.

ŞEŞEN, Ramazan, 2012,
İslam Medeniyeti Tarihi, İsar
Vakfı Yayınları, İstanbul.

TEKİN, Segâh, Esra Banu
Sipahi, 2014, “Kent, Yönetim,
Din, Siyaset ve Düşünce
Bağlamında Ortaçağ Avrupasına
İlişkin Genel Bir Değerlendirme”,

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ
Demir/ atdd/ 0000-0003-3970-6310

Tarih Okulu Dergisi, XVII, s.189-219.

TUFANTOZ, Abdurrahim,
2005, Ortaçağ'da Diyarbekir
Mervanoğulları 990-1085, Aça
Yayınları, Ankara.

VARLIK, Ali Bilgin,
2013, "Savaşı Tanımlamak:
Terminolojik Bir Yaklaşım",
Avrasya Terim Dergisi, I, s.114-
129.

YARATILIŞ 4:8, 2009,
Yeni Yaşam Açıklamalı Kutsal
Kitap, Yeni Yaşam Yayınları,
İstanbul.